

avgusta 1942 pripisal na rob dnevnega poročila poveljstva divizije Alpskih lovcev, o ravnanju s prijetimi vaščani v italijanski ofenzivi na območju Ledineka in v Rakitnici. Že naslednje leto je objavil drugi zvezek te zbirke Rab – Arbe – Arbissima, o racijah, konfinacijah in internacijah v Ljubljanski pokrajini 1941-1943. Za naslov je tudi tokrat vzel pripombo generala Robottija, ki jo je pripisal na rob k predlogu za interniranje nekaj Slovencev na Rab in je s to pripombo ocenil taborišče na Rabu kot najhujše med italijanskimi koncentracijskimi taborišči. Tretji zvezek, ki obravnava zločine italijanskega okupatorja na Primorskem, je že oddal v tiskarno, vendar njegovega izida ni dočakal. Motiv za objavo teh italijanskih virov je razložil na predstavitvi prvih dveh zvezkov. Dejal je, da kot Slovenec ne more mirno prenašati, da bi nam izstavljali račune tisti, bodisi s severa bodisi z zahoda ali vzhoda, ki so na naša slovenska tla prinesli vojno in so glavni krivci za naš bratomorni boj. Vedno je bil prepričan, da so najboljši odgovor na vse različne manipulacije verodostojni arhivski dokumenti.

Leta 2001 je ob 60. obletnici italijanske okupacije, ustanovitve Ljubljanske pokrajine in njenega sosveta (konzulte), sestavljenega iz slovenskih predstavnikov političnega, kulturnega in gospodarskega življenja, objavil dokumente o delovanju tega sosveta (Gospod Visoki komisar prosi ...)

Še v letošnjem letu je ob 60. obletnici Zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju (1.-3. oktobra 1943) izšel zbornik, v katerem je objavil vse vire o zboru, od prvih zamisli o njem do odmevov nanj.

Kolegi, sodelavci in prijatelji, ki smo se skoraj vsak dan srečevali z njim, smo občudovali njegovo široko znanje, poznavanje virov in literature, predvsem pa njegov izjemni spomin. Izjemno je bilo tudi to, da je bil to svoje znanje pripravljen deliti z vsakomer, ki se je obrnil nanj. In teh je bilo mnogo. Pri tem smo imeli prednost arhivisti, saj je imel delovno sobo v istem krilu stare Kazine, kot II. oddelek Arhiva Republike Slovenije. Ob njegovi pomoči smo zadnja leta pogosto reševali zlasti problematiko, povezano s pravicami žrtev okupatorjevega nasilja na naših tleh – izgnancev, taboriščnikov, internirancev, ukradenih otrok, beguncev, mobilizirancev. Njegove razlage in mnenja, ki so temeljila na poznavanju vseh odločilnih virov, so večkrat odprli nove poglede na medvojne dogodke in pomagali do moralnega in materialnega priznanja številnim. Vedno si je vzel čas in obširno analiziral in razložil vprašanja. Navadno so se njegove strokovne razlage končale v prijetnem pogovoru.

Tudi sicer je bil prijeten, duhovit in zanimiv sogovornik. V družbi prijateljev je rad obujal spomine, zlasti na rodno Prlekijo, na svoj dom. Ko je bil razpoložen, so se mu besede včasih kar same ubrale v verze, v pesem. Tudi zapisal je pesmi. Posvetil jih je svoji družini, prijateljem, očetovi domačiji, vinskim goricam. Verz "Do poslednjega slovesa se oklepal bo peresa" je zapisal zase. Pogrešali ga bomo.

Marjeta Adamič
Marija Oblak Čarni

In memoriam dr. Marija Verbič (1914-2003)

Dne 27. februarja 2003 smo se na ljubljanskih Žalah poslovili od dr. Marije Verbič, zgodovinarke in arhivske svetnice v pokoju, dolgoletne delavke Arhiva Republike Slovenije.

Marija Verbič je bila rojena v trdni in ugledni kmečki družini v trnovskem predmestju v Ljubljani. Šolala se je v Ljubljani. Že med študijem zgodovine je pokazala smisel za raziskovanje arhivskih dokumentov. Za seminarsko nalogo o kronanju Štefana Prvočenčanega je dobila Svetosavsko nagrado. Že kot študentka je objavila obdelavo najstarejšega urbarja iz Velesovega (iz leta 1458). Po diplomi leta 1938 je po dveh letih brezposelnosti službovala kot profesorica zgodovine na meščanski šoli v Lenartu v Slovenskih goricah, odkoder se je po nemški okupaciji leta 1941 umaknila v Ljubljano. Med vojno je delala na očetovi kmetiji. Po osvoboditvi se je za krajši čas vrnila na meščansko šolo v Lenartu, nato pa je do konca šolskega leta 1946 učila na nižji gimnaziji v Zagorju ob Savi. Konec leta 1946 se je na povabilo ravnatelja Osrednjega državnega arhiva v Ljubljani zaposlila v arhivu.

V arhivu je bila poleg ravnatelja edina arhivistka. Arhivski službi pri nas je bilo treba tedaj še postaviti temelje. Osrednji državni arhiv, ki je bil še v prostorih Narodnega muzeja, kjer ni imel niti pogojev za razvoj, je bil brez kadrovske kontinuitete. Edini predvojni arhivar je umrl v nemškem koncentracijskem taborišču. Treba pa je bilo zaščititi tudi gradivo na terenu. Marija Verbič je v prvih letih delala predvsem na zavarovanju

tega gradiva. To je bil čas, ko ni bilo zakonske podlage za njegovo zaščito. Ko pa so leta 1948 z uredbo o začasnem zavarovanju arhivov ljudski odbori postali zakoniti varuhi vseh zgodovinskih arhivov na svojem območju, so jih morali registrirati in zavarovati. To so morali opraviti sporazumno z Osrednjim državnim arhivom, tedaj edino pristojno ustanovo za arhive v Sloveniji. Osrednji državni arhiv je od ljudskih odborov zbral podatke o arhivih in jim izdajal začasna navodila za ravnanje z njimi. V arhivu sta bila takrat samo dva arhivista, ki sta v naslednjih letih obiskala okrajne ljudske odbore. Mariji Verbič so bila zaupana območja Dolenjske, Štajerske in Koroške ter Ljubljana. Evidentirala je arhivsko gradivo, reševala in dajala navodila o njegovi zaščiti. Nemalokrat je nemočna ugotovila, da ni več kaj ohraniti. Neozaveščeni uradniki so izročili odpadku dragocene arhivske fonde in siromašili našo kulturno dediščino.

Delala je tudi na gradivu, ki je že bilo v arhivu. Opravila je veliko delo pri identificiranju gradiva, ki je bilo med vojno zaradi zavarovanja pred letalskimi napadi preneseno v muzejske kleti. Sodelovala je pri njegovem preseljevanju iz Narodnega muzeja v Kazino (1953) in odtod še isto leto v Virantovo hišo na Levstikovem trgu. Prevezemala je gradivo s terena ter gradivo, ki ga je nemški okupator med vojno odpeljal z našega ozemlja in je bilo po vojni restituirano iz Avstrije. Sodelovala je pri pripravi elaborata o gradivu, ki bi ga Avstrija morala na podlagi meddržavne pogodbe iz leta 1923 in Protokola iz leta 1958 izročiti Sloveniji (Jugoslaviji). Leta 1961 je bil na podlagi mirovne pogodbe iz leta 1947 z Italijo podpisan sporazum o restituciji kulturnih dobrin in zgodovinskih arhivov. Marija Verbič je s tem v zvezi v Državnem arhivu v Trstu evidentirala arhivsko gradivo, ki je zadevalo ozemlje obeh držav in za katerega smo dobili mikrofilme.

Kot arhivistka z veliko prakse je tedaj sodelovala pri razreševanju strokovnih arhivskih vprašanj tudi v drugih arhivih, tako v Nadškofijskem arhivu v Ljubljani, svetovala pa je tudi arhivskim delavcem v Zgodovinskem arhivu Centralnega komiteja ZKS, ki je začel delovati leta 1949. To leto je sodelovala tudi pri pripravah za zvezni arhivski zakon.

Z leti, ko so v arhiv prišli novi delavci, se je posvetila starejšemu gradivu, do katerega je imela večje nagnjenje še iz študentskih let. Urejala je starejše upravne fonde, katastrofe in graščinske arhive. Posebej pa se je posvetila zbirki rokopisov in urbarjev. Sodelovala je pri postavitvah arhivskih razstav. Pripravila je prvi sumarni pregled arhivskih fondov in zbirke Državnega arhiva, ki je bil objavljen v Arhivistu. V njem je v poglavitnih potezah že podala strukturo

gradiva v arhivu. Pozneje je sodelovala pri pripravi vodnikov, kot sta Splošni pregled fondov državnega arhiva LRS (1960) in Vodnik po arhivih Slovenije (1965).

Z veliko vnemo se je posvečala zgodovinskim raziskavam. Proučevala je gospodarsko zgodovino od 16. do 18. stoletja, zlasti zgodovino idrijskega rudnika. Iz te tematike je leta 1966 doktorirala. Njeno najpomembnejše delo je obdelava najstarejšega dela spisov kranjskih deželnih stanov iz časov vladanja cesarja Maksimilijana I. (1499-1519), ki jih je pripravila za objavo. Izšli so v dveh knjigah. Pri pripravi rokopisa za tisk je sodelovala še po upokojitvi.

Bila je tudi strokovna sodelavka Zgodovinskega inštituta Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani ji je leta 1975 podelila naziv znanstvene sodelavke.

Bila je aktivna članica Arhivskega društva Slovenije in ob ustanovitvi leta 1954 njegova prva tajnica. Pripravljala je prispevke iz arhivistike in zgodovine za članske sestanke in zborovanja. Sodelovala je tudi v Zgodovinskem društvu Slovenije.

Svoje razprave, članke in druge prispevke je objavljala v Zgodovinskem časopisu, Kroniki, Idrijskih razgledih, Tolminskem zborniku, Loških razgledih, Varstvu spomenikov, Enciklopediji Jugoslavije, Arhivih, Ljudski upravi, Tovarišu.

Svoje bogato znanje je rada posredovala mlajšim kolegom, študentom, dijakom, raziskovalcem. Dosti je delala v arhivski čitalnici, kjer je s svojim poznavanjem arhivskega gradiva raziskovalcem in drugim uporabnikom znala svetovati, kje in kako naj iščejo podatke, ki si jih želijo. Pomagala jim je pri reševanju težko berljivih besedil, napisanih v stari gotici. Zlasti mlajše kolege je uvajala v branje gotskih tekstov. Pripravila je tudi predavanja o svojih izkušnjah pri transliteraciji starih nemških tekstov. V arhivu je dolga leta vodila ure spoznavanja z arhivom za srednješolske skupine in za študente zgodovine.

Mariji Verbič je bil arhiv drugi dom. Arhivom in raziskavam arhivskih dokumentov je posvetila svojo življenjsko energijo in ves svoj čas. Z leti se je vse bolj umikala in zapirala vase, čemur je bila najbrž vzrok njena osebna usoda in morda tudi njen značaj. Kot bi bila utrujena od ogromnega, vsestranskega pionirskega dela, ki ga je morala opraviti kot arhivistka v prvih letih, se je zadnje čase povsem posvetila tihemu raziskovalnemu delu.

S hvaležnostjo se je bomo spominjali, saj je soustvarjala temelje naše arhivske službe in slovenskega republiškega arhiva.

Marija Oblak-Čarni